

જેન ગુડોલ

પુસ્તક વિષે

શરૂઆતથી જ જેન ગુડોલને પશુઓ પ્રત્યે તીવ્ર આકર્ષણ હતું. એ ધૂળ-માટીથી લથબથતા કીડા અને અજાણ્યા જંતુઓ ઘરે લાવતી, અને એની માઁ ને એના વિષે પૂછતી. બાળપણથી જ એ જે કંઈ શોધતી અથવા સમજતી, એની નોંધ કરી લેતી. એ શરૂઆતથી જ માનતી હતી કે મોટી થઈને એ પશુઓ સાથે કામ કરશે.

જેનનું સપનું ત્યારે સાકાર થયું જયારે એને આફ્રિકાના તાન્ઝાનિયાના જંગલોમાં જઈને ચિમ્પૅન્ઝી (માણસને મળતા કે માનવસદૃશ આફ્રિકાના વાંદરા) નું અધ્યયન કરવાનો અવસર મળ્યો. પણ જરૂરી એ હતું કે ચિમ્પૅન્ઝી જેનને સ્વીકારે. એણે બહુ ધીરજથી રાહ જોઈ જ્યાં સુધી ચિમ્પૅન્ઝીએ એને ઓળખી અને સમજી નહીં. બહુ સ્નેહથી જેને ચિમ્પૅન્ઝીના નામકરણ પણ કર્યા. વૃદ્ધ અને ટાલિયો મેકગ્રેગોર, મોટા કાનવાળી ફ્લો, રુવાંટીવાળા વાળવાળો ઓલી, રાખોડી દાઢીવાળો ડેવિડ, વિશાળકાય ગોલિઆથ, અને ચપળ નાની ફીફી.

જેન બહુ સાવધાનીથી ચિમ્પૅન્ઝીનું અધ્યયન કરતી, અને બધી જાણકારીની નોંધ કરી લેતી. એના અમુક અવલોકનોની એ પહેલા કોઈને જાણકારી ન હતી. એની શોધોને વિશ્વભરના વૈજ્ઞાનિકોએ મહત્વપૂર્ણ યોગદાનની માન્યતા આપી. એનું અન્ય પશુઓના અધ્યયનનું કામ હજી ચાલુ છે, અને એ નવી શોધોની જાણકારી આપતી રહે છે.

જેન ગુડોલ

એલેનોર કોર

ચિત્ર: કીસ દ કાઇફ્તે

"જેન, ક્યાં છે તું?" શ્રીમતી ગુડોલે એની દીકરીને બોલાવી. "હવે સંતાકૂકડીની રમત માટે બહુ મોડું થઈ ગયું છે." એ ઘણા સમયથી જેનને બોલાવી રહ્યા હતા.

પણ ચાર વર્ષની જેન રમતી ન હતી. એ પાડોશીના ઘરે ઉકળાટવાળા મરઘાંઘરમાં એના રમકડાના ચિમ્પૅન્ઝી જુબિલીને આલિંગન આપતી શાંત બેઠી હતી. એ દિવસે જેને એના મનમાં નિશ્ચય કર્યો હતો કે એ જોઈને જ રહેશે કે આખરે મરઘીઓ ઈંડા કેવી રીતે મૂકે છે. એ કલાકો સુધી રાહ જોતી રહી.

આખરે એક મરઘીએ ઈંડુ મૂક્યું. જેન થોડી વાર માટે ઈંડાનો સુડોળ આકાર અને એનું ચમકતું બાહ્ય પડ નિહારતી રહી. પછી એની માઁ ને એ બધું જણાવવા માટે ઘર તરફ દોડી.

જેનનો જન્મ 3 એપ્રિલ 1934 ના દિવસે થયો હતો. જયારે એ ત્રણ વર્ષની હતી, ત્યારે એની નાની બહેન જુડીનો જન્મ થયો. જેવું જેને ચાલવાનું શીખ્યું, એ જાતજાતની વસ્તુઓ બહારથી લાવીને એની માઁ ને દેખાડતી. ક્યારેક કોઈ દેડકો, અથવા કોઈ જીવડાં. અને ક્યારેક ધૂળ-માટીથી લથબથ ગંદા કીડા. શ્રીમતી ગુડોલ એ બધી વસ્તુઓ વિષે જેનને વિસ્તારથી સમજાવતા હતા. એ ચાહતા હતા કે એની દીકરીઓમાં પણ એવો જ પ્રાકૃતિક પ્રેમ વિકસિત થાય, જેવો એને પોતાને હતો.

આઠ વર્ષની થઈ ત્યાં સુધીમાં જેને એના ઘરની આસ-પાસના વન્ય જીવન વિષે ઘણી જાણકારી મેળવી લીધી હતી. એનું ઘર ઈંગ્લેન્ડમાં સમુદ્ર તટ પાસે વસેલા બોર્નમાઉથ શહેરમાં હતું. દિવસના સમયે એ પક્ષીઓ અને જાનવરોને ધ્યાનથી જોતી, અને એની રહેણી-કરણીનું અધ્યયન કરતી. જે પણ એ જોતી, એને સાવધાનીથી એની નોટબૂકમાં લખી લેતી હતી.

સાંજનો સમય વાર્તાઓ માટે હતો. શ્રીમતી ગુડોલ કલાકો સુધી એને વાર્તાઓ કહીને સંભળાવતા હતા. જેનને સૌથી વધારે ગમતી હતી રૂડયાર્ડ કિપલિંગની લખેલી જાનવરોની વાર્તાઓ, અને ટારઝનના સાહસો. એ આ વાર્તાઓ સાંભળતા-સાંભળતા દૂર દેશના અને જંગલી પશુ-પક્ષીઓના સપના જોવા લાગતી.

જેમ જેમ જેનની ઉંમર વધી, એની રુચિ સ્કૂલના અભ્યાસ પરથી હટી ને વન્ય જીવનના અધ્યયન તરફ વધારે આકર્ષિત થવા લાગી. એને ઘરે રહેવાનું જરાય ગમતું ન હતું. સ્કૂલ જતી વખતે એ ઘણીવાર રસ્તામાં ઉભી રહીને ક્યારેક કોઈ નવા પક્ષીને જોવા લાગતી, તો ક્યારેક ઉછળતી-કૂદતી ખિસકોલીને નિહારવા લાગતી. ઘણી વાર એને સ્કૂલ પહોંચવામાં મોડું થઈ જતું, તો એ પહેલો વર્ગ પૂરો થાય ત્યાં સુધી ક્યાંક છુપાઈ જતી. પણ શિક્ષિકાને એની ટોપીમાં લગાવેલી લાલ કલગી ઝાડીઓ વચ્ચે દેખાઈ જતી હતી.

આખરે શ્રીમતી ગુડોલે જેનને કહેવું પડયું કે એણે અભ્યાસમાં વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ. જેનને એ જરાય ગમ્યું નહીં. "મારે સ્કૂલ જવુંજ શું કામ જોઈએ?" એણે પૂછ્યું. "હું આફ્રિકા જઈને પશુ-પક્ષીઓનું અધ્યયન કેમ ન કરી શકું?"

"અવશ્ય કરી શકે છે," એની માઁ એ કહ્યું.

"પણ અત્યારે સૌથી વધારે જરૂરી છે સ્કૂલમાં સારા નંબરે પાસ થવાનું. ત્યારે તું એક વૈજ્ઞાનિક બની શકીશ. અને વૈજ્ઞાનિક લોકોજ આફ્રિકા જઈને પશુઓનું અધ્યયન કરી શકે છે."

એક ઠંડો નિશ્વાસ નાખીને જેને કહ્યું, "ઠીક છે, તો હું આ કામ પૂરું કરી જ લઉં છું. કાલથી હું સમયસર સ્કૂલ જઈશ. અને બધા વિષયોનો ધ્યાનથી અભ્યાસ કરીશ, ભલે એ મને ગમતા ન હોય."

એ દિવસ પછી સ્કૂલમાં એને સારા અંક મળવા લાગ્યા. પણ સ્કૂલ પછી એ ક્યારેક એના પ્રિય ઝાડ પર ચઢી જતી, અથવા ચટ્ટાનો પર ફર્યા કરતી, અથવા સમુદ્ર કિનારે ટહેલવા જતી. એ પક્ષીઓના માળા, એના ઈંડા, કાચબા, જીવડાં, છીપલાં, અને નાના જાનવરોની ખોપરીઓ ઘરે લાવ્યા કરતી હતી.

એક દિવસ જેનને ખબર પડી કે બુઢ્ઢા થઈ ગયેલા ઘોડાને રાખવા માટે બનાવેલા એક તબેલાને પૈસાની જરૂર હતી. એના મનમાં મદદ કરવાનો વિચાર આવ્યો. એણે ઘરના પાછલા વાડામાં એણે ભેગી કરેલી વસ્તુઓનું પ્રદર્શન લગાવ્યું. અને ત્યાં એક પાટિયું લગાવ્યું જેના પર લખ્યું હતું: પ્રાકૃતિક વસ્તુઓનું સંગ્રહાલય, બધું યોગદાન બુઢ્ઢા ઘોડાઓ માટે.

વૃદ્ધ ઘોડાઓ માટે
યોગદાન આપશો

ત્રણ વર્ષો સુધી જેનના આ સંગ્રહાલયે તબેલા માટે પૈસા ભેગા કર્યા.

પછી જેને એક સાપ્તાહિક સમાચાર પત્ર લખવાનું શરુ કર્યું, જેમાં એ નાના જંતુઓથી લઈને વિશાળકાય જાનવરો વિષે લખતી. શ્રીમતિ ગુડોલ "ધ એલિગેટર" નામના આ પત્રને ટાઈપ કરતા અને જેન અને જુડીના મિત્રો માટે એની પ્રત છાપતા.

જેન હાઈ સ્કૂલની પરીક્ષામાં સન્માન સાથે ઉત્તીર્ણ થઈ. પણ હજી એ વૈજ્ઞાનિક બની ન હતી. એના માતા-પિતા અલગ થઈ ગયા હતા, અને વિશ્વવિદ્યાલયના ખર્ચીલા શિક્ષણ માટે પૈસા ન હતા. એટલે જેને સચિવની પ્રશિક્ષણસ્કૂલમાં પ્રવેશ લઈ લીધો. એને લન્ડનની એક ફિલ્મ કમ્પનીમાં નોકરી મળી ગઈ.

"મેં હજી હાર માની નથી," એણે એની માઁ ને કહ્યું. "ગમે તેમ કરીને, હું આફ્રિકા જઈને પશુઓનું અધ્યયન જરૂર કરીશ."

શ્રીમતી ગુડોલે કહ્યું, "એ તો તારા પર જ નિર્ભર છે. જો તારા મનમાં કોઈ વાત માટે તીવ્ર ઈચ્છા હોય, તો તારે એને માટે સંઘર્ષ કરવો જ પડશે."

ત્રણ લાંબા વર્ષો વીતી ગયા. જેન એક બેવડું જીવન જીવી રહી હતી. એક જેન ઓફિસ જઈને ફિલ્મોનું સંપાદન શીખી રહી હતી, તો બીજી ઘરની બહાર પ્રકૃતિની વચ્ચે જવાની ઇચ્છામાં ખોવાયેલી રહેતી હતી.

ત્યાં અચાનક એક દિવસ એની કેન્યામાં રહેતી એક જૂની સહેલીનો પત્ર આવ્યો.

એણે જેનને કેન્યા આવવાનું આમંત્રણ આપ્યું હતું. જેનને લાગ્યું, આ જ એ અવસર છે, જેની એ રાહ જોઈ રહી હતી. આફ્રિકાનો દેશ કેન્યા એના વન્ય પશુઓ માટે વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ હતો. એના મનમાં આશાનું કિરણ જાગ્યું, પણ એ તરત હતાશ પણ થઈ ગઈ. કેન્યા જવા માટે ટિકિટના પૈસા ક્યાંથી આવશે? એનો ઓછો પગાર તો રહેવા-ખાવાના ખર્ચમાં જ પૂરો થઈ જતો હતો.

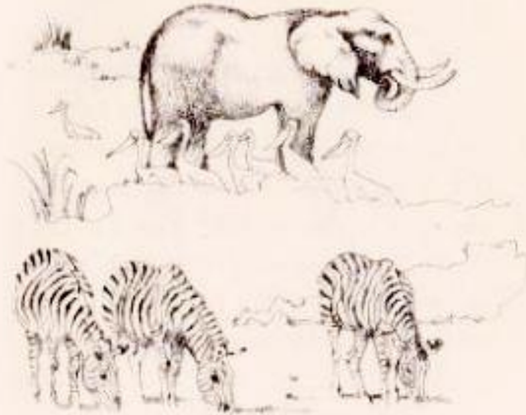
જેને ફોન કરીને આ વાત એની માઁ ને જણાવી. "મારા મત પ્રમાણે તારે જવું જોઈએ," શ્રીમતી ગુડોલે કહ્યું. "ઘરે પાછી આવીને અહીં કામ કર. પછી તું તારી કમાઈ પૂરેપૂરી બચાવી શકીશ."

જેને એવું કરવાનો નિર્ણય કરી લીધો. પણ પૈસા બચાવવામાં કેટલો સમય લાગશે? મહિનાઓ? વર્ષો?

પણ ફક્ત એક ઉનાળો જ લાગ્યો. રોજ જેન બોર્નમાઉથના એક રેસ્ટોરન્ટમાં મોડે સુધી કામ કરતી હતી. આખરે એણે કેન્યા જવા માટેની હવાઈ ટિકિટના પૈસા બચાવી લીધા. એણે એની સૂટકેસ તૈયાર કરી અને એના જૂના નસીબવંતા રમકડાં જુબિલીને સાથે લીધું.

1957 માં 23 વર્ષની આયુમાં જેને પહેલી વાર આફ્રિકાની ધરતી પર પગલાં પાડયા. એરપોર્ટથી એની સહેલીના ઘર સુધીના રસ્તામાં એણે પહેલી વાર જિરાફ, હાથી અને ઝીબ્રા જેવા જાનવરોને એના વાસ્તવિક વાતાવરણમાં જોયા. એ દિવસે એણે જે રોમાન્સ અનુભવ્યો, એને એ જીવનભર ભૂલી ન શકી.

જોકે એને એની સહેલીના ફાર્મ પર રહેવું ગમતું હતું, પણ એના મનમાં એક વાત રમ્યા કરતી હતી કે કેવી રીતે એ જંગલી જાનવરોનું અધ્યયન કરી શકે. થોડા સમયમાં એ કેન્યાની રાજધાની નૈરોબી જતી રહી. કદાચ ત્યાં કોઈ એની મદદ કરી શકે.

પછી જેને કંઈક એવું કર્યું જેનાથી એનું જીવન બદલાઈ ગયું. એ પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક ડો. લુઈ લીકિ ને મળી, જે ત્યાં એક સંગ્રહાલયમાં કામ કરતા હતા. એણે આફ્રિકામાં એની પત્ની સાથે માનવના પૂર્વજોનું અધ્યયન કરવામાં વર્ષો વિતાવ્યા હતા. જેને પોતે શું કરવા ચાહે છે એ એને જણાવ્યું. એણે એની વાત ધ્યાનથી સાંભળી, અને સ્મિત કર્યું. "મને લાગે છે કે મારી પાસે તારે લાયક કામ છે," એણે કહ્યું. "શું તું મારી સેક્રેટરી બનવાનું પસંદ કરીશ?"

"એનાથી વધારે સારું શું હોઈ શકે?" જેન ખુશીથી બોલી. થોડા જ દિવસોમાં એણે કેન્યાના રાષ્ટ્રીય પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ સંગ્રહાલયમાં કામ કરવાનું શરુ કરી દીધું. જેન માટે એક નવી રોમાંચકારી દુનિયાના દ્વાર ખુલી ગયા હતા.

એણે માનવ જાતિનું અધ્યયન, એન્થ્રોપોલોજી (માનવશાસ્ત્ર), અને જીવાશ્મના અધ્યયન વિષે શીખ્યું.

પછી એણે લીકિ દંપતી સાથે તાન્ઝાનિયાના ઓલડુવાઈ ગોર્જ ની યાત્રા કરી. એણે લાખો વર્ષ જૂના હાડકાં અને અન્ય જીવાશ્મને શોધવામાં એ બંનેની મદદ કરી. ડો. લીકિનું માનવું હતું કે એમાંથી થોડાક જીવાશ્મ પ્રારંભિક માનવોના હતા. સવારથી સાંજ સુધી જેન જીર્ણ થઈ ગયેલી ચટ્ટાનોને સાવધાનીથી ખોતરતી હતી.

એણે ક્યારેય દાઝી જવાય એવી ગરમી કે કઠોર પરિશ્રમથી લાગેલા થાક વિષે ફરિયાદ ન કરી.

નૈરોબી પાછા ફરતી વખતે ડો. લીકિએ જેનને ચિમ્પેન્ઝીના એક સમૂહ વિષે જણાવ્યું, જે તાન્ઝાનિયાના ટાન્ગાન્યીકા તળાવના કિનારે રહેતું હતું.

"બહુ મોડું થઈ જાય, એ પહેલા કોઈએ ચિમ્પૅન્ઝીનું અધ્યયન કરવું જોઈએ," એમણે કહ્યું.

"મનુષ્ય બહુ ઝડપથી એની ધરતી પર કબ્જો કરી રહ્યો છે. એ સિવાય, જંગલી વાતાવરણમાં રહેતા આ ચિમ્પૅન્ઝીનું અધ્યયન પ્રારંભિક મનુષ્યને સમજવામાં વૈજ્ઞાનિકોને મદદરૂપ થઈ શકે છે."

થોડી વાર પછી ડો. લીકિ બોલ્યા, "જેન, મને લાગે છે કે તું આ કામ કરી શકે છે. શું તું કોશિશ કરવા ચાહીશ?"

થોડી ક્ષણો માટે જેન ચૂપ રહી. એને એના કાન પર વિશ્વાસ નહોતો થતો. પછી એણે ઉત્સાહિત સ્વરમાં કહ્યું, "હા, ચોક્કસ! હું હંમેશાથી એજ તો કરવા ચાહતી હતી."

જંગલોમાં રહેવાનો વિચાર જ જેનને રોમાંચિત કરી રહ્યો હતો. બીજે જ દિવસે એ ટાન્ગાન્યીકા તળાવ જવા તૈયાર હતી. પણ એ એટલું સરળ ન હતું.

એને પહેલા એનો ખર્ચ ઉઠાવે એવું કોઈ શોધવાનું હતું. એણે ઘણી એવી સંસ્થાઓને પત્ર લખ્યા જે વૈજ્ઞાનિકોને આર્થિક સહાયતા કરતી હતી. પણ એમાંથી મોટાભાગના જેનને પૈસા આપવા તૈયાર ન હતા, કારણકે એની પાસે વિશ્વવિદ્યાલયની ડિગ્રી ન હતી.

એ ઇંગ્લેન્ડ પાછી ફરી, અને મહિનાઓ સુધી રાહ જોતી રહી.

એને લાગવા લાગ્યું કે એનું સપનું હવે ક્યારેય પૂરું નહીં થાય. આખરે, વિલ્કી ફાઉન્ડેશન એને છ મહિનાનો ખર્ચો આપવા તૈયાર થયું. પણ તાન્ઝાનિયાની સરકાર જેનને એકલી જંગલમાં મોકલવા રાજી ન હતી. અને ન જેનના મિત્રોમાંથી કોઈ એ દૂરના ગાઢ જંગલમાં રહેવા માટે તૈયાર હતું. આખરે શ્રીમતી ગુડોલે જેન સાથે જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

જેનનું આ લાંબુ અને સફળ અભિયાન 1960 માં શરુ થયું. એ અને એની માઁ આઠસો માઈલ ઉબડખાબડ રસ્તા પર ઉછળતા કિગોમા પહોંચ્યા, જે ટાન્ગાન્યીકા તળાવના કિનારે સ્થિત હતું. ત્યાં એણે પુરવઠો ખરીદ્યો અને ડોમિનિક નામના રસોઈયાને સાથે લીધો. એક નાવ એને યાત્રાના છેવટના 12 માઈલ લઈ ગઈ. જેનની નાની હલેસાં-હોડી એની પાછળ બાંધેલી હતી, જે કિગોમા અને બહારની દુનિયા સાથે સંપર્ક રાખવા માટેનું એકમાત્ર સાધન હતી.

જયારે જેન ચિમ્પેન્ઝી જ્યાં રહેતા હતા એ ગોમ્બે વિસ્તારમાં પહોંચી અને ત્યાંની પ્રથમ ઝલક જોઈ, તો એનો બધો થાક ઉતરી ગયો. તળાવના તટ સુધી અને ઊંચા પહાડોની ટોચ સુધી બધી બાજુ ઝાડ-પાનથી ભરેલું ગાઢ જંગલ હતું. જેનને એ સ્થાન બહુ સુંદર લાગ્યું.

પણ શ્રીમતી ગુડોલ રોગ ફેલાવવાવાળા જંતુઓ અને ખતરનાક જંગલી જાનવરો માટે ચિંતિત હતા.

ડોમિનિકે બે તંબુ તાણ્યા અને સામાન ખોલ્યો. થોડા જિજ્ઞાસુ આફ્રિકી લોકો ઉભા રહીને આ બધું જોતા હતા. પહેલી રાત જેને એની શિબિરનો ખાટલો તંબુની બહાર તારા મઢેલા ખુલા આકાશ નીચે બીછાવ્યો.

જેનને આ જગ્યા દુનિયાની સૌથી શ્રેષ્ઠ લાગી રહી હતી. એને લાગી રહ્યું હતું કે એનો જન્મ અહીં રહેવા અને કામ કરવા માટે જ થયો હતો.

પહેલા થોડા મહિના ત્યાંના વન વિશેષજ્ઞોએ જેનને એ વિસ્તાર વિષે ઘણું શીખવાડયું. જયારે જેને એકલા શોધ-ખોળ કરવાનું કામ શરુ કર્યું, તો એ રોમાંચિત થઈ. પણ સાથે નિરાશા પણ થઈ. રોજ સવારે બહુ વહેલી ઉઠતી અને માઈલો સુધી જંગલમાં ફરતી, પણ એને એક પણ ચિમ્પેન્ઝી દેખાયો નહીં. ત્યાં બીજા ઘણા જાનવર હતા, જેવા કે જંગલી સુવર, ચટાપટાવાળા નોળીયા, ખિસકોલી, છછૂંદર, વાંદરા, પણ ચિમ્પેન્ઝી એક પણ નહીં.

ક્યારેક જેનને એની જોરદાર ચીસ સંભળાતી, અથવા કોઈ એકની ઝલક દેખાતી, જે ઝાડીમાં છુપાઈ જતા. પહાડની ટોચ પર ચઢીને જોવા છતાં એને કોઈ ચિમ્પેન્ઝી દેખાયો નહીં. એને મૂંઝવણ થઈ. એને સમજાયું નહીં કે એ શું ખોટું કરી રહી છે. શું એ ક્યારેય પાસે જઈને એનું અધ્યયન કરી નહીં શકે?

એ મુશ્કેલ દિવસોમાં શ્રીમતી ગુડોલે ઘણી મદદ કરી. એ તંબુને સાફ રાખતા અને બધું આયોજન કરતા. એણે જેનના જંતુ અને વનસ્પતિ સંગ્રહમાં ઘણો ઉમેરો કર્યો. આફ્રિકન લોકો એની પાસે દવા લેવા આવતા. થોડા સમયમાં એની આફ્રિકન લોકો સાથે સારી દોસ્તી થઈ ગઈ. પણ સૌથી ખાસ વાત એ હતી કે શ્રીમતી ગુડોલે જેનને આશા અને પ્રોત્સાહન આપ્યા. એને જંગલનું જીવન મુશ્કેલ લાગ્યું હશે, પણ એણે ક્યારેય કંઈ કહ્યું નહીં. સાંજના સમયે એ જેનને કેમ્પની એની દિનચર્યાના રોચક કિસ્સાઓ સંભળાવીને હસાવતા હતા.

વર્ષો પછી એક વાર જેને કહ્યું, "હું કેટલી ભગ્યવાન હતી કે આવી માઁ મને મળી, જે લાખોમાં એક છે. એના વગર હું કંઈ કરી ન શકત."

ત્રણ મહિના પછી જેન અને એની માઁ ને મલેરિયા થઈ ગયો. બંનેના શરીરમાં એટલી શક્તિ પણ ન હતી કે એ હોડીમાં બેસીને ડોક્ટરને દેખાડવા કિગોમા જઈ શકે. એટલે ડોમિનિકે જ એ બંનેનું ધ્યાન રાખ્યું. એને સારવારનું કામ ઘણી સારી રીતે આવડતું હતું. થોડા અઠવાડિયા પછી બંને દરદી સારા થઈ ગયા.

બીમારીથી ઉઠયા પછી પહેલે જ દિવસે જેનને ચિમ્પેન્ઝીને નજીકથી જોવાનો મોકો મળ્યો. એ પહાડની ટોચ પર ચઢી ગઈ હતી, જ્યાં ચિમ્પેન્ઝીના ઘણા સમૂહ એની નજીક આવ્યા. એ ઘટનાથી જેન ઘણી પ્રભાવિત થઈ.

બીજે દિવસે સવારે એ એની સાથે એક ટીનની પેટી લઈને ગઈ, જેમાં કોફી, થોડા કઠોળના કેન, એક સ્વેટર અને એક રજાઈ હતા.

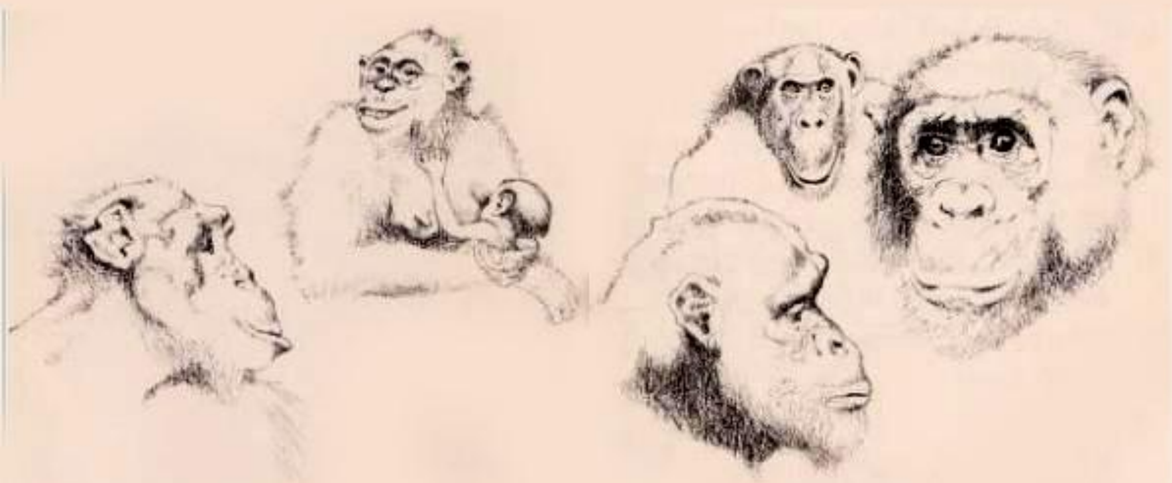
જ્યારે ચિમ્પૅન્ઝી પહાડની ટોચની નજીક ઝાડ પર રાત વિતાવતા, તો જેન પણ ત્યાં જ રાત વિતાવતી.

જેમ થોડા અઠવાડિયા વીત્યા, તો ચિમ્પૅન્ઝીએ પણ આ દુબળી-પાતળી છોકરીનો, જે ચુપચાપ એની આસપાસ બેસી રહેતી હતી, સ્વીકાર કરી લીધો. જેને એમાંથી થોડાંના નામ પણ પાડી દીધા. એક ટાલિયા બુઢ્ઢાનું નામ મેકગ્રેગોર રાખ્યું. મોટા કાનવાળી અને મોટા નાકવાળીનું નામ ફ્લો પાડયું.

ફ્લોનું બચ્ચું હતું ફીફી જે બધો સમય એની માઁ ને ચોંટેલું રહેતું હતું. પીઠ અને ગરદન પર રુવાંટીવાળા વાળવાળાનું નામ હતું ઓલી. અને એ બે નર જે જેનને સૌથી વધારે વાર દેખાતા હતા, એ હતા ડેવિડ ગ્રેબીઅર્ડ અને ગોલિઆથ, જે વિશાળ અને બળવાન હતા.

પાંચ મહિના ત્યાં વિતાવ્યા પછી શ્રીમતી ગુડોલ ઇંગ્લેન્ડ પાછા જતા રહ્યા. એ પછી જેન એક વર્ષ સુધી ગોમ્બેમાં રહી. જોકે એને એની માઁ યાદ આવતી હતી, પણ જંગલમાં રહેવામાં એને ક્યારેય એકલવાયું ન લાગ્યું. આફ્રિકન લોકો એના મિત્ર બની ગયા હતા, અને એણે એના કામમાં ઘણી સહાયતા કરી. ઘણા પશુ-પક્ષી પણ જેન સાથે હળી-મળી ગયા હતા. મોડી રાતે પણ, જયારે એ એના અધ્યયનનું વિવરણ નોટબૂકમાં લખતી, ત્યારે એને કોઈનો સાથ જરૂર મળતો. એ હતો ટેરી નામનો દેડકો, જે એના ફાનસની આજુબાજુ ઉડતા જંતુઓ ને ખાવા માટે આવી જતો હતો. ક્રેસેન્ટ નામનું જેનેટ (એક પ્રકારનું નાનું આફ્રિકી જાનવર) એની પાસે કેળું ખાવા આવતું હતું. અને એની ચિમ્પેન્ઝી ઢીંગલી જુબિલી તો હંમેશા તંબુની ખુરશીમાં બેસી રહેતી હતી.

સૂર્યપ્રકાશ હોય કે વરસાદ, જેન ચિમ્પેન્ઝીનું અધ્યયન ચાલુ જ રાખતી. "પ્રાણીઓના જીવન અને વ્યવહારને સરખી રીતે સમજવાનો એક માત્ર ઉપાય છે," એણે કહ્યું, "કે એનું લાંબા સમય સુધી નિરીક્ષણ અને અધ્યયન કરવામાં આવે."

જેનની શોધ-ખોળથી થોડી મહત્વપૂર્ણ વાતો જાણવા મળી. એની પહેલા કોઈએ પણ જંગલી ચિમ્પેન્ઝી ને માંસ ખાતા કે ઓજારોનો ઉપયોગ કરતા જોયા ન હતા. એ પાંદડામાંથી સ્પોન્જ બનાવીને એનો ઉપયોગ ખાડામાંથી પાણી શોષી લેવા માટે કરતા હતા.

જેનને એ જોવામાં વિશેષ રુચિ હતી કે ફ્લો અને બીજી ચિમ્પેન્ઝી માતાઓ કેવી રીતે એના બાળકોનું પાલન પોષણ કરે છે.

જંગલમાં રહેવાનું હંમેશા સુખદાયી હોતું નથી. જેનને જંતુઓના ડંખ અને મલેરિયા થવાથી ઘણી મુશ્કેલી થતી હતી, જે દર વર્ષે વરસાદમાં ફેલાતો હતો. ઝેરી સાપ, ભૂખ્યા ચિત્તા અને ગુસ્સાવાળા ચિમ્પેન્ઝી, આ બધાનો ડર એને ઘણી વાર લાગતો હતો. પણ એણે આ બધી મુશ્કેલીઓ અને જોખમનો સ્વીકાર કરી લીધો હતો. એ બધું એના એ જીવનનો હિસ્સો હતા, જેને એણે પોતે સ્વીકાર્યું હતું.

હવે નેશનલ જિઓગ્રાફિક સોસાયટી જેનના શોધ કાર્યનો ખર્ચ ઉઠાવી રહી હતી. પણ જેનને હજી વધારે વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણની જરૂર હતી.

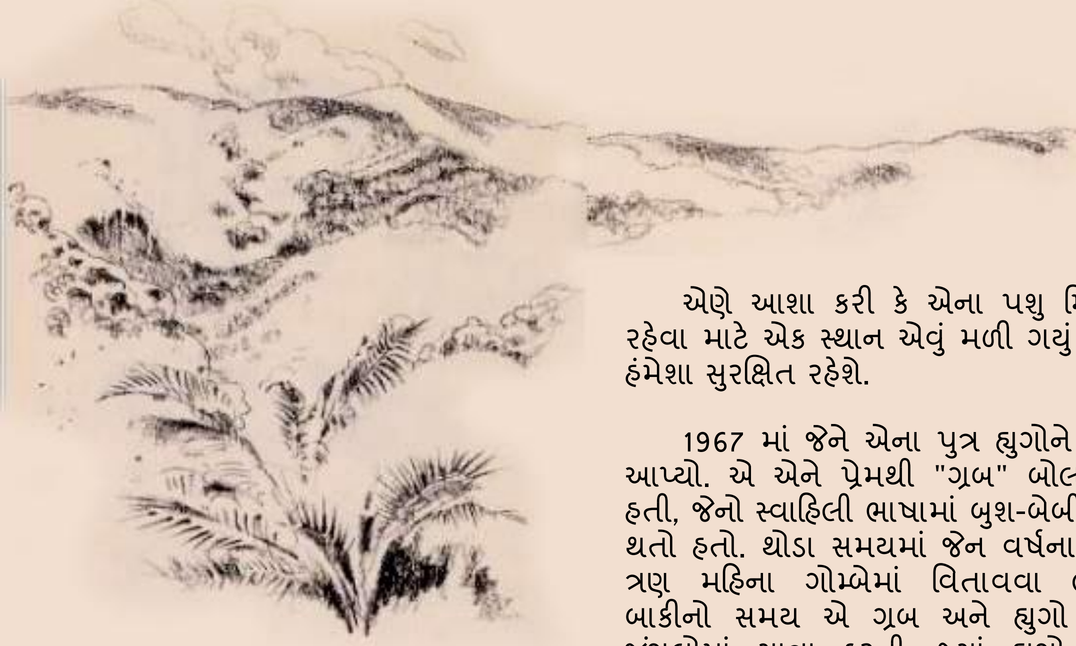
ડિસેમ્બર 1961 માં જેન ઇંગ્લેન્ડ પાછી ફરી અને કેમ્બ્રિજ વિશ્વવિદ્યાલયમાં ભણવા લાગી. બીજે વર્ષે વસંતમાં એ એનું કાર્ય આગળ ધપાવવા ગોમ્બે પાછી ફરી.

આ વખતે એને વધારે સમય એકલું રહેવું ન પડયું. નેશનલ જિઓગ્રાફિક સોસાયટીએ બેરોન હ્યુગો વેન લાવિકને ચિમ્પૅન્ઝી પર એક ફિલ્મ બનાવવા ત્યાં મોકલ્યો. એ તરત જેન તરફ આકર્ષિત થઈ ગયો. એ બંને ને પ્રેમ થઈ ગયો, અને 1964 માં બંનેના લગ્ન થઈ ગયા.

આગળ પાંચ વર્ષો સુધી દર વરસે જેન શિયાળામાં કેમ્બ્રિજ રહેતી, અને ઉનાળામાં હ્યુગો સાથે આફ્રિકામાં. એ એના માટે ગૌરવશાળી દિવસ હતો, જયારે એને ઈથોલોજી, એટલે પ્રાણીઓના વર્તનના અધ્યયન ક્ષેત્રે ડોક્ટર ઓફ ફિલોસોફીની ઉપાધિ મળી.

1965 સુધી જેન અને એના કાર્યનું મહત્વ એટલું વધી ગયું કે ગોમ્બેમાં એક સ્થાયી શિબિરની સ્થાપના કરવામાં આવી. વૈજ્ઞાનિકો અને છાત્રો ત્યાં શોધ કાર્ય અને અધ્યયન કરવા જતા.

એણે આશા કરી કે એના પશુ મિત્રોને રહેવા માટે એક સ્થાન એવું મળી ગયું છે જે હંમેશા સુરક્ષિત રહેશે.

1967 માં જેને એના પુત્ર હ્યુગોને જન્મ આપ્યો. એ એને પ્રેમથી "ગ્રબ" બોલાવતી હતી, જેનો સ્વાહિલી ભાષામાં બુશ-બેબી અર્થ થતો હતો. થોડા સમયમાં જેન વર્ષના ફક્ત ત્રણ મહિના ગોમ્બેમાં વિતાવવા લાગી. બાકીનો સમય એ ગ્રબ અને હ્યુગો સાથે જંગલોમાં યાત્રા કરતી, જ્યાં હ્યુગો સિંહ, ચિત્તા, હાઇના, દીપડા, શિયાળ અને જંગલી કૂતરાના ચલચિત્રો બનાવતો હતો. જેન એ જાનવરોની જીવન-શૈલી વિષે લેખ લખીને એની સહાયતા કરતી હતી.

આજે એ એક બહુ વ્યસ્ત સંશોધન કેન્દ્ર છે. જેનના પ્રયાસો અને સંશોધનોના યોગદાનને લીધે ચિમ્પેન્ઝીના આબાદીવાળા ક્ષેત્રોને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન ઘોષિત કરવામાં આવ્યા છે.

ગોમ્બેમાં લખેલી એની નોટબૂકના આધાર પર જેને એનું પહેલું પુસ્તક લખ્યું, માણસના પડછાયામાં (In the Shadow of Man). પછી હ્યુગો સાથે મળીને એણે બીજા પુસ્તકો લખ્યા, ગ્રબ - બુશ બેબી (Grub the Bush Baby), અને નિર્દોષ હત્યારા (Innocent Killers). એ સચિત્ર પુસ્તકો હ્યુગોએ લીધેલા ચિત્રોથી શણગારવામાં આવ્યા છે. એ વર્ષોમાં પતિ-પત્નીના વૈવાહિક જીવનમાં તણાવ ઉત્પન્ન થયો, અને 1974 માં જેન અને હ્યુગોના છૂટાછેડા થઈ ગયા.

ગ્રબને સાથે લઈને, જેને આફ્રિકાના વન્ય પશુઓની રહેણી-કરણીનું અધ્યયન ચાલુ રાખ્યું. ગ્રબની ઘણા ચિમ્પૅન્ઝી અને અન્ય વાંદરાઓ સાથે દોસ્તી થઈ ગઈ.

જેન અને એની ચિમ્પૅન્ઝી ઢીંગલી જુબિલીએ મરઘાંઘરના એ દિવસ પછી ઘણી લાંબી યાત્રા કરી લીધી હતી. ડો. જેન ગુડોલ હવે એક પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક હતી, જેને એના શોધકાર્ય માટે ઘણા પુરસ્કાર મળ્યા હતા. વન્ય પશુઓનું સંરક્ષણ અને એના કલ્યાણ માટે જેને વિશ્વભરમાં પોતાની ઓળખ બનાવી લીધી હતી. એ એનો થોડો સમય એના પ્રિય સ્થળ ગોમ્બેમાં વિતાવતી હતી, અને બાકીનો સમય પાલો આલ્ટો વિશ્વવિદ્યાલય, કેલિફોર્નિયા, અને દર-અસ-સલામ વિશ્વવિદ્યાલય, તાન્ઝાનિયામાં, જ્યાં એ છાત્રોને ભણાવતી અને પ્રયોગશાળામાં શોધ કાર્ય કરતી હતી.

જેન ગુડોલની કહાણી હજી પૂરી નથી થઈ. એને હજી એનું અધ્યયન પૂરું કરવા માટે ઘણા વર્ષો લાગશે.

એને આશા છે કે ચિમ્પેન્ઝી પર કરેલા એના અધ્યયનથી પાષાણ યુગના આપણા પૂર્વજોના જીવન પર નવો પ્રકાશ પડશે. એનું કહેવું છે કે એનું કામ તો હજી શરુ થયું છે.

લેખક વિષે

એલેનોર કોરનું નાનપણ સાસ્કેચવેન, કેનેડા માં વીત્યું હતું. અમેરિકન યુનિવર્સિટી, વોશિંગટનથી બી. એ. ની ડિગ્રી મેળવ્યા પછી એ બાળકો માટે સમાચારપત્રોમાં કતાર લખવા લાગી. એણે ઘણું ભ્રમણ કર્યું છે, અને ઇક્વેડોરમાં સૌથી પહેલું બાળકો માટે પુસ્તકાલય એણે જ શરૂ કર્યું. એ કાર્ય પછી એને પુસ્તકાલય વિજ્ઞાન (Library Science) માં એમ. એ. કરવાની પ્રેરણા મળી.

એલેનોર કોરે આ પહેલા પુટનમ માટે ત્રણ પુસ્તકો લખ્યા છે. એમાંથી બે છે નૈસર્ગીક જીવન વિષે, "એક વિશાળકાય પાંડાનું જીવન" અને "એક કાંગારુંનું જીવન". ત્રીજું છે સચિત્ર વાર્તાઓનું પુસ્તક "મિશ્રિત રહસ્યમય સુગંધ".

કલાકાર વિષે

કીસ દ કાઇફ્તે અમેરિકા અને યુરોપના એક લોકપ્રિય ચિત્રકાર છે, જેણે ઘણા પુસ્તકોને ચિત્રાંકિત કર્યા છે. એ એની પત્ની એમી અને બે પુત્રો, ઓસ્કાર અને કેસ્પર સાથે હોલેન્ડમાં રહે છે. પુટનમ માટે આ એનું પહેલું પુસ્તક છે.